

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТОЛІТТЯ В ПОЛОНІ СИНКРЕТИЗМУ
(рецензія на монографію: Єременко О.В. Міжродовий синкретизм в українській літературі ХХ ст.: [монографія] / О.В. Єременко. – Київ: Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 180 с.)

ХХ століття – своєрідний етап в українській літературі (як і в світовій загалом) з огляду на зародження і розвиток модерністських мистецьких форм, незрідка експериментальний характер текстів та унікально розмаїте філософсько-естетичне підґрунтя тематики і проблематики. Після антипозитивістського зламу людина ХХ ст. усвідомила власну єдність із Універсумом і обрала шлях не пізнання, а розуміння світу. Духовність стала центральним питанням, а ірраціональне, позасвідоме почали відігравати однакову з розумом роль у розумінні життя: література, як і мистецтво в цілому, прагла звернутися до першооснови, космогонії, світла і простору, шукаючи нових форм для творення ускладнених художніх образів. Побудова нового міфу, синкретизм на родовому, жанровому, стильовому тощо рівнях, властиві українській літературі минулого століття, виявляють потребу в новітніх літературознавчих методиках рецепції художнього тексту, орієнтованих не на традиційний аналітичний підхід, а на комплексне прочитання твору, яке б ураховувало його природу – злютованість різнорідних елементів, узгодженість у поєднанні несумісних образів. Монографія Олени Єременко містить відповіді на запитання, яким же чином розвивалася література ХХ століття, і пропонує способи аналізу складного позначеного міжродовим синкретизмом письма.

Авторці монографії, зважаючи на величезний обсяг творів ХХ ст., вдалося у трьох розділах послідовно розкрити теорію міжродового синкретизму та ознайомити читачів із найрепрезентативнішими творами, комплексно проінтерпретувавши розмаїтий масив художніх текстів, і витворити цілісний «портрет» літератури минулого століття. Олена Єременко наголошує, що багатоаспектність тексту, здатність до філософських узагальнень, психологічних студій і водночас творення прекрасного (тобто різних тестових елементів) реалізовані саме завдяки синкретизму, у якому «зливаються процес і втілення художнього освоєння дійсності: рід, жанр та форми їх реалізації; літературний напрям як інтелектуальний спосіб художнього освоєння дійсності; художній образ та образність у взаємодії всіх рівнів твору; автор, наратор, реципієнт і текст» (5-6).

На окрему увагу заслуговує перший розділ монографії, у якому запропоновано теоретичну модель синкретизму. Авторка виокремлює кілька типів синкретизму: напрямів (романтизм, класичний, психологічний реалізм, модернізм і підвидові стилістичні течії), родовий та жанровий синкретизм, композиційний та стильовий синкретизм; детально зупиняється на міжродовому синкретизмі, переконливо репрезентуючи домінантні форми реалізації синкретизму через ліричність, драматичність та епічність.

Варто вказати, що другий і третій розділи монографії, в яких розглянуто прояви міжродового синкретизму у конкретних прозових, поетичних і драматичних творах на різних текстових рівнях, не обмежені винятково простором ХХ століття – дослідниця робить розлогий огляд реалізації міжродового синкретизму у літературі кінця ХІХ століття та в часи постмодернізму й постпостмодернізму (наприклад, аналіз композиції роману Марії Матіос «Солодка Даруся»). Олена Єременко наголошує, що «центральною модусом для ХІХ-ХХІ ст. виступає епічність, фокусуючи решту родових еквівалентів».

Залучені до наукового аналізу твори дають підстави акцентувати на несхожих авторських моделях художнього синкретизму. Так, у другому розділі монографії дослідниця зосереджує увагу на доробку Олени Пілки, О. Плюща, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, М. Хвильового, В. Винниченка, У. Самчука, О. Довженка та міфологізмі соціалістичного реалізму. Щодо ліризації епічних текстів Олени Пілки та О. Плюща, то авторка відчуває спорідненість її витоків: досягається завдяки вираженому особистісному началу оповіді, впливу фольклорних джерел та виразної національної складової. Проза М. Коцюбинського, на думку дослідниці, набуває драматичних характеристик завдяки ритмічно організованому динамізму художньої образності; творам В. Стефаніка та М. Хвильового властивий синергізм експресіоністичного художнього світу; драми В. Винниченка позначені епічністю, яка виявляється передовсім у своєрідності колізій, «спрямованих на невідомі читачеві перипетії у стосунках та почуттях героїв, відкритість розв'язок» (84).

Розмірковуючи про міжродовий синкретизм української літератури 1920-1930-х рр., Олена Єременко робить висновок про оновлення усіх елементів тексту та властиву їм ліричність. Авторка монографії доводить наявність градації в характері оповідної манери у трилогії Уласа Самчука «Волинь», що виявляється в активній ліризації та уповільненій тягlostі оповіді в першій частині і її динамізації, драматизації та публіцистичному характері в наступних. Докладно зупиняється дослідниця на творчості О. Довженка з огляду на потужний ліричний струмінь у його повістях, зокрема приділяє увагу побутуванню народнопісенних образів, фольклорній мелодиці у художніх творах письменника.

Чи не найбільше уваги у монографії приділено функціонуванню міжродового синкретизму в художніх текстах шістдесятників, зокрема в поезії Д. Павличка, Б. Олійника, М. Вінграновського. Авторка стверджує, що образність як питома риса ліричного тексту по-різному формує синкретичність емоційного тла поезій шістдесятників. Закцентовано увагу і на прозі – Олена Єременко оприявнює читачеві ліричні доміанти в предметній зображальності малої прози Євгена Гуцала (виокремлені, наприклад, типи поетизації побуту в його новелістиці: деталі побуту в поетичному описі природи; деталі побуту в портреті; поетизація побутових речей та процесів). Детально проаналізована образність Є. Гуцала у межах інтерсеміотичних досліджень: авторка зазначає, що «фрески як індивідуально-авторський жанровий різновид дозволяють

митцеві експериментувати з багаторакурсністю зображення», а інтерсеміотичні тропи у новелістиці вияскравлюють її «генологічну своєрідність».

Авторка монографії концентрує увагу і на проблемі міжродового синкретизму у постмодерністському тексті: «Текстам постмодернізму особливо притаманні стилістичний (сполучення різних стильових характеристик зі збереженням рис кожної з них), жанровий і міжродовий синкретизм, адже еклектизм і колажність є питомими складовими постмодерної літератури» (145). Для прикладу активізації елементів міжродового синкретизму у просторі тексту обрано роман Марії Матіос «Солодка Даруся», у якому дослідниця помічає взаємодію рис епосу і драми. Послідовно доводить реалізацію у тексті роману основної установки епосу (оповідь як опосередкування між подією й слухачем (позиція нарації), дистанційоване зображення подій минулого, опис станів і людей у широкій формі (епічна широта)), драматургічного характеру конфлікту, тематичних мотивів та композиційних особливостей античної трагедії.

Без сумніву, монографія Олени Єременко «Міжродовий синкретизм в українській літературі ХХ ст.» варта уваги та схвальних відгуків, адже цілісно розглянуто наріжні питання з теорії синкретизму у зв'язку з такими категоріями, як «поетика», «образність», а послідовний, закорінений у наявні в літературознавстві положення аналіз міжродового синкретизму в українській літературі справляє враження системного дослідження і передає «енергетичну напругу» синкретичних художніх процесів у доробку українських письменників ХХ – початку ХХІ століть.

Світлана Олійник